

Vivia Aunapuu-Lents
Sotsiaalministeerium
vivia.aunapuu-lents@sm.ee

Teie: 11.05.2021

Meie: digitaalalkirjas nr 1-8-2/21/33

Arvamus ühtekuuluvuspoliitika fondide rakenduskava 2014-2020 seirearuandele 2020. aasta kohta

Lp Vivia Aunapuu-Lents

MTÜ Lastekaitse Liit tänab Sotsiaalministeeriumi võimaluse eest esitada arvamus ühtekuuluvuspoliitika fondide rakenduskava 2014-2020 seirearuandele 2020. aasta kohta. Kuna heaoluarengukava juhtkomitee täidab „Perioodi 2014–2020 struktuuritoetuse seaduse“ § 33 toodud valdkondliku komisjoni rolli, siis arengukava juhtkomitee liikmena esitab MTÜ Lastekaitse Liit 2020. aasta seirearuandele omapoolsed tähelepanekud lähtudes lapse õiguste perspektiivist. Andes I peatükis tausta valitsevale olukorrale ja vajadustele, ning tehes II peatükis tähelepanekud seirearuandele.

I

Lastekaitse Liit rõhutas juba 2016. aastal, kui andis kommentaarid Euroopa sotsiaalõiguste samba osas lapse õiguste perspektiivist lähtudes (kiri Sotsiaalministeeriumile 19.08.2016 nr K-2/25), et on positiivne, et Euroopa Komisjon on tähelepanu keskmesse tõstnud sotsiaalsed kaalutlused ja sotsiaalse õigluse. Oluline on pöörata kõrgendatud tähelepanu töötajate kaitsmisele, võttes arvesse Euroopa ühiskonna ja tööturu muutumist ning kiireid muutusi sotsiaalses, õiguslikus ja majanduslikus keskkonnas tervikuna. **Siiski on vaja suuremat tähelepanu pöörata COVID-19 pandeemia mõjudega arvestamise vajalikkusele.** Selliste kriiside ajal on riigid silmitsi tõsiste katsumustega – inimesed, kes vajasisid abi ja toetust juba varem, vajavad seda endiselt ning abivajajate arv suureneb. Ka tulevikusihte seades ei tohi unustada pandeemia psühholoogilist mõju, sh hirmu, ebakindlust, sotsiaalset isolatsiooni¹. **Sealhulgas on vaja suuremat tähelepanu pöörata pandeemiaga kaasnenud vaimse tervise kollapsi mõjudele, mille tagajärjed on tugevalt tuntavad ka tulevikus, mõjutades muuhulgas nii tööhõivet kui ka sotsiaalhoolekannet.** Ka inimgeograaf professor Helen Sooväli-Sepping on rõhutanud², et koroonakriisi varjus veel teised kriisid, millel on veel pikemaajalised mõjud: 1) kodus istumise aasta järel süvenenud vaimse tervise kriis koolinoorte seas, mis jätab ühiskonnale mõju aastakümneteks; 2) kommunikatsioonikriis; 3) koduõppest tulenevate aukude tõttu hariduskriis; 4) kodus istumisest tuleneva ülekaaluliste tõusuga seotud

¹ Imran, N., Zeshan, M., Pervaiz, Z. (2020). Mental health considerations for children & adolescents in COVID-19 Pandemic. *Pakistan Journal of Medical Sciences*, 36, 1–6.

Jiao, W.Y., Wang, L.N., Liu, J., Fang, S.F., Jiao, F.Y., Pettoello-Mantovani, M., Somekh, E. (2020). Behavioral and emotional disorders in children during the COVID-19 Epidemic. *The Journal of Pediatrics*, <http://dx.doi.org/10.1016/j.jpeds.2020.03.013>.

² Loe lähemalt: <https://kuula.postimees.ee/7195628/inimgeograaf-koroonakriisi-varjus-on-kupsemas-veel-mitu-kriisi>

tervisekriis.

Uuringud COVID 19 mõjude osas on edasiste meetmete kavandamiseks üliolulised. Hea praktika: E-uuring, kus lapsed jagasid COVID-19 pandeemia ajal saadud e-õppe kogemusi³. Lastekaitse Liit on korduvalt rõhutanud, et nii COVID-19 pandeemia ajal kui ka sellele järgneval perioodil on vaja kindlustada lastele ja lastega peredele suunatud teenuste jätkusuutlikkus, ning lapse õiguste igakülgne tagamine. Ühtlasi rõhutades, et laste ja perede olukord sõltub palju sellest, kuidas nad keerulisel ajaperioodil ja sellele järgnevalt selle mõjudega hakkama saavad. Tuleb arvestada, et eriolukorra mõjud avalduvad veel pikalt pärast eriolukorra ja ka pandeemia lõppemist tervikuna. Tuleviku perspektiivi arvesse võttes on murettegev ja vajab riigi kõrgendatud tähelepanu: vähemate majanduslike võimalustega perede (töötuse lisandumisega arv hüppeliselt kasvab) toimetulek; pere- ja lähisuhtevägivalla ja sõltuvusainete kasutamise suurenemine; vanemate ja psüühiliste probleemide lisandumine ja kurnatus; paarisuhte probleemide lisandumine ning hooldusõiguslike ja suhtlemiskorda puudutavate vaidluste süvenemine ja suurenemine. **Kui peresid õigeaegselt ja piisavalt ei toetata, suureneb koormus lastekaitseüsteemile ja võib muuhulgas kasvada ka asendushooldusel viibivate laste arv.**

Olukorras, kus koalitsioonilepingus on olulisel kohal rohe- ja digipööre, peab Eesti samaväärselt pühenduma ka Euroopa sotsiaalsamba põhimõtete elluviimisele. Eesti sotsiaalkaitseüsteemi iseloomustab teiste riikidega võrreldes väike sotsiaalkaitsekulude osatähtsus SKP-s ja rahaliste hüvitiste domineerimine teenuste üle. 2018. aastal oli Eesti sotsiaalkaitsehüvitistele tehtud kulude osakaal SKP-s kokku 16,1%, seejuures moodustasid rahalised hüvitised 11,1% ja mitterahalised hüvitised vaid 5%⁴. OECD riikide keskmine sotsiaalkulutuste osakaal SKP-s on 20% ringis⁵.

Käesoleva aasta märtsi alguses avaldatud OECD raporti⁶ kohaselt peaks Vabariigi Valitsus lõpetama töötukassa reserviga muude eelarveaukude katmise. Inimesed peavad saama teenuseid. Raporti kohaselt võib lausa 26% Eestis elavaid 15–64-aastaseid inimesi pidada tööturuga nõrgalt seotuks, see tähendab kelleni meetmed ei jõua või kellel pole pakutavast võimalik kasu lõigata. Analüüsi järgi on 68% neist põhjuseks vähesed oskused, 64% perekohustused nagu laste või vanurite eest hoolitsemist ja 42%-l on raske tööturule või ühiskonda integreeruda, sest nad on väga pikalt töötä olnud või on neil migratsioonitaust. Murekohaks on noored, kes ei tööta ega õpi. Nende jaoks on olemas nn noortegarantii tugisüsteem, kuid kohalike omavalitsuste aktiivsus programmi rakendamisel on väga erinev, ning analüüsi kohaselt suisa pooled omavalitsustest seda vahendit ei kasuta. Ka SF seirearuanne 2020 ise viitab, et **tugiteenuste pakkumine oleks veelgi tulemuslikum, kui teenuse mahtude määramisel saaks senisest enam lähtuda konkreetse lapse vajadustest ning paremini oleks tagatud teenuste kättesaadavus.**

³ Loe lähemalt: https://www.targaltinternetis.ee/wp-content/uploads/2020/06/Telia-CAP-e-%C3%B5pe-distants%C3%B5ppe-ajal_uuringu-raport-Eesti.pdf

Viiendat korda toimunud Laste Nõuandev Paneel (CAP) on Telia Company algatus koostöös lastekaitseorganisatsioonide ja koolidega seitsmes Skandinaavia ja Balti riigis. Uuringu partneriteks Eestis olid Lastekaitse Liit ja Hariduse ja Infotehnoloogia SA (HITSA). Laste Nõuandva Paneeli eesmärk on mõista, kuidas lapsed näevad digitaalset maailma. Telia Laste Nõuandva Paneeli uuring viidi läbi maikuu 7 riigis: Eestis, Lätis, Leedus, Soomes, Rootsis, Taanis ja Norras. Kokku osales uuringus 7017 kooliõpilast.

⁴Allikas: Eurostat

⁵ Social spending, OECD: <https://data.oecd.org/socialexp/social-spending.htm>

⁶ Loe lähemalt: <https://epl.delfi.ee/artikkel/92712957/kustunud-star-lahenduseta-omastehooldus-kehvad-oskused-oecd-uuris-cesti-tooturu-kitsaskohti>

Kogu sotsiaalsüsteemi on vaja arendada terviklikult, süsteemselt ja valdkondadeüleselt, et see võimaldaks pakkuda inimestele nende vajadusest lähtuvaid, õigeaegseid ja sujuvalt toimivaid teenuseid. Laste ja perede heaolu toetamine on ühiskonna jätkusuutlikkuse aspektist ülioluline, sest investeringud mõjusatesse ennetustegevustesse toovad pikaajalist kasu lastele, peredele ja ühiskonnale ning on kulutulused. MTÜ Lastekaitse Liit on alati pidanud valdkondadeülest koordineeritud koostööd, sh ennetuses, äärmiselt oluliseks⁷, kuna see aitab kaasa erinevate osapoolte ühtsesse vaatesse tervikpildis ja võimaldab piiratud ressursside olukorras vahendeid optimaalselt kasutada (sh vältida dubleerimist).

Inimarengu aruandeid analüüsinuna tõdeb Tartu Ülikooli emeritprofessor Marju Lauristin⁸, et inimarengu aruannetes on aegade jooksul olnud üks kandev probleem - **ebavõrdsus**. On teemasid, mida on räägitud algusest peale – võtame kas või **ääremaastumise**. Või võtame küsimuse Eesti ühiskonnas kihtide tekkimisest, vaesusest. Juba 1990ndate keskel hakati rääkima sellest, et pärast omandireformi ja erastamist, turumajandusele üleminekut jagunes meie ühiskond võitjateks ja kaotajateks. Ja need probleemid ei ole kadunud. Kui algul räägiti kõige rohkem vaesusest, siis sedamööda, kuivõrd majandus arenes ja Eesti ühiskonna üldine jõukuse tase kasvas, hakati üha enam vaatama seda probleemi ka mitmekülgsemalt. Hakati rääkima elukvaliteedist. Mõned ebavõrdsuse aspektid on läinud palju suuremaks. Kõige traagilisem on minu meelest ääremaastumine, mille eest hoiatasid teadlased juba 1990ndail ja ka viimases inimarengu aruandes on see väga teravalt esile toodud.

Eestis on viimasel kümnendil tihti räägitud vajadusest tõsta sündivust. Samas ainult sündivuse kasvust ei piisa – vaja on tagada, et igal lapsel oleksid ka piisavad võimalused kasvada toime tulevaks täiskasvanuks, sest inimeste sh laste heaolu sõltub muuhulgas sellest kuidas on tagatud nende sotsiaalsed põhiõigused. **Eesti regionaalne ebavõrdsus ja selle süvenemine on jätkuvalt suureks väljakutseks**⁹. Lastega leibkondade heaolu ja toimetulek sõltub suurel määral leibkonna tüübist ja elamispiirkonnast. Piirkonniti erines nt 2018 lastega leibkondade ekvivalentnetosissetulek ligi kaks korda, suhtelise vaesuse määr kolm korda¹⁰. Statistika ja erinevad uuringud osundavad ebavõrdsusele tervises, erinevustele mh teenuste, tugispetsialistide, huvihariduse, aga ka lastehoiukohtade jpm kättesaadavusel¹¹. Samas esineb ebavõrdsus näiteks ka kaugtöö tegemise võimalikkuses. Sotsiaalministeeriumi tellimusel viis Turu-Uuringute AS aprillis 2020 läbi küsitluse¹², mille kohaselt näiteks kaugtöö tegemise võimalus oli suurem eesti keeltkõnelevate lapsevanemate seas (42%) võrreldes vene keelt kõnelevate lapsevanematega

⁷ Saar, H. (2019) Koolitus „Koostöös lapse heaks” toetab kohalikke koostöövõrgustikke. Sotsiaaltöö, 1, 85-88. Arvutivõrgus kättesaadav: https://www.lastekaitseliit.ee/wp-content/uploads/2019/03/Sotsiaaltoe_nr1_2019_85kuni88.pdf

⁸Vaata lähemalt: <https://maaleht.delfi.ee/artikkel/92787341/marju-lauristin-estli-on-muutunud-mugavaks-vajame-hupet-ueele-tasemele>

⁹ Kattai, K., Lääne, S., Noorkõiv, R., Sepp, V., Sootla, G., Lõhmus, M. (2019) Peamised väljakutsed ja poliitikasoovitused kohaliku omavalitsuse ja regionaaltasandi arengus. Analüüsi lõpparuanne. Tallinna Ülikool. Arvutivõrgus kättesaadav: https://www.riigikogu.ee/wpcms/wp-content/uploads/2014/11/L%C3%B5ppraport_V%C3%A4ljakutsed-ja-soovitused-KOV-ja-regionaalarengus_31.01.2019.pdf

¹⁰Tartu maakonna suhtelise vaesuse määr (11,3%), Valga maakonnas elas suhtelises vaesuses 39,1% lastest, Põlva (30,3%) ja Võru maakonnas (29,3%). Vaata lähemalt: Raid, K. Lastega perede toimetulek ja heaolu (2018) Kogumikus: Eesti piirkondlik areng 2018. Statistikaamet. Arvutivõrgus kättesaadav: https://www.stat.ee/valjaanne-2018_eeesti-piirkondlik-areng-2018

¹¹Puudega lastega perede toimetuleku ja vajaduste uuring 2017. Arvutivõrgus kättesaadav:<https://www.epikoda.ee/puudega-lastega-perede-toimetuleku-ja-vajaduste-uuring-2017/>; aga ka <https://novaator.err.ee/603403/oigus-huviringides-osaleda-ei-ole-koigile-estli-lastele-vordself-tagatud> ja https://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/miinumelatis_lopparuanne.pdf

¹² Vaata lähemalt: https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Uudised_pressiinfo/koroona_lapsevanemad_aprill2020.pdf

(20%). Piirkonniti oli kaugtöö tegemine vähem levinud Kirde-Eestis (Ida-Virumaal, 19% lapsevanematest) ning kõige rohkem levinud Põhja-Eestis (Harjumaal, 43% lapsevanematest). Suuremad võimalused on kaugtöö tegemiseks avaliku sektori töötajatel (60%), erasektori töötajatest tunnistas seda vaid 30%.

Ka Arenguseire Keskuse aastaraamatu¹³ kohaselt on süvenenud ühiskondlik ebavõrdsus, mis on laienenud uutesse vormidesse, sh on tööturul hakanud suurenema kihistumine. Digitaliseerimise hoogustumine tähendab madala ja eriti keskmise oskustasemega töökohtade kadumist varasemast veelgi kiiremas tempos - neis segmentides kasvab tööpuudus ning suureneb liikumine platvormitööle ning muudele madalate sotsiaalsete tagatistega töövormidele. Kriis võimendab varanduslikku ebavõrdsust, sest enim on kannatada saanud just tööjõumahukad ja madalama keskmise palgaga tegevusalad. Aastaraamat toob samuti välja ebavõrdsed võimalused kaugtööks, mis sageli just lihtsamate tööde puhul pole rakendatav. **Seega võib kaugtöö laiem kasutuselevõtt süvendada ühiskondlikke lõhesid.**

Riigikontroll rõhutab oma 2020 novembris avaldatud aastaaruandes parlamendile „Esmatähtsate avalike teenuste tulevik“¹⁴, et **kogu Eesti väljaspool Harju- ja Tartumaad on ääremaa. Ääremaa all on siin silmas peetud** piirkonda, kus korraga on ohus mitmete esmateenuste pakkumine. Maakonniti ja ametirühmade kaupa ei ole pilt päris ühesugune, kuid üldistatult võib väita, et **esmatähtsate teenuste kestlik pakkumine on küsimärgi all kõikjal peale nende kahe maakonna**. Põhjuseks on suur pensionieelikute osakaal korraga mitmes ametirühmas ja ühtlasi kehvad lood järelkasvuga.

COVID-19 puhul on tõusnud noorte töötus, suurenenud NEET noorte arv. Samas näitab Noorte Tugila kogemus, et üldiselt on meie **noorte suurimad murekohad lõpetamata haridus, maapiirkonnas (sealhulgas ääremaal) elamine ja pikaajaline töötus**¹⁵. Raskustesse sattunud noorte aitamisel iseseisvasse ellu pole kergeid lahendusi, sest ei piisa lihtsalt õppima suunamisest või töökoha leidmisest, vaid on vaja ka tuge seesmise motivatsiooni ülesehitamisel. Olukorda muudab keerulisemaks ka noorte järjest suurenevad probleemid vaimse tervisega.

COVID-19 pandeemia sotsiaal-majanduslikud tagajärjed on erineva spetsialiseerumise tõttu sektorite ja piirkondade lõikes erinevad. Sellega kaasneb oht, et riigisisised erinevused Eestis veelgi suurenevad. **Selleks, et vanemad saaksid igas Eestimaa linnas ja vallas kindlustunnet kaotamata lapsi oma perre planeerida ja pühenduda laste kasvatamisele ning tegeleda samas ka tõise eneseteostusega, on vaja vähendada regionaalset ebavõrdsust, toetada erinevates piirkondades osutatavate teenuste kvaliteedi ja mitmekesisuse suurendamist. Tõhustada tervise, sotsiaal- ja haridusvaldkonna järjepidevat koostööd kindlustamiseks lastele ja lastega peredele vajalike tugiteenuste kättesaadavus ja kvaliteet olenemata pere elukohast.**

Üleriigilise planeeringu „Eesti 2030+“ kohaselt on elamisvõimalused vaja tagada Eesti igas asustatud paigas. Seega **on suuremat tähelepanu vaja pöörata perede mittemateriaalstele teenustele: laste päevahoid eri vanuses lastele, nõustamise vormide kättesaadavus, vanemahariduse võimalused**. Lapse heaolu ja pere toetamise seisukohalt on oluline, et meetmed/teenused lähtuvad lapse vajadusest ja toetavad peresuhteid ning on õigeaegsed, tulemuslikud ja pikaajase positiivse mõjuga.

¹³ Vaata lähemalt: <https://www.riigikogu.ee/arenguseire-keskus/arenguseire-koroonakriis-jagab-uhiskonna-voitjateks-ja-kaotajateks/>

¹⁴ Arvutivõrgus leitav:

<https://www.riigikontroll.ee/Riigikontrollipublikatsioonid/Riigikontrolliaastaruanneparlamendile/tabid/110/language/et-EE/Default.aspx>

¹⁵ Loe lähemalt: <https://leht.postimees.ee/7184770/heidi-paabort-noorte-suurimad-riskitegurid-on-poolik-haridus-ja-maapiirkonnas-elamine>

ÜRO puuetega inimeste õiguste konventsiooni artikkel 19 sätestab puuetega inimeste õiguse elada kogukonnas ning omada teistega võrdseid valikuid, ning rõhnuab, et riik töötaks välja mitmed kodu-, elukohajärgsed ja muud kogukondlikud tugiteenused, kaasa arvatud elamise toetuseks, kogukonda kaasamiseks, isolatsiooni ja kogukonnast eraldamise vältimiseks vajalik isiklik abistamine. Kuigi Eesti Vabariigi Põhiseadus ei sätesta otseselt, et inimestel on õigus elada kogukonnas, võib selle kaudselt tuletada Põhiseaduses sätestatud inimväärikuse põhimõttest (§ 10). Samas hoolimata viimaste aastakümnete jooksul kogutud paljudest tõenditest, et vaimse tervise või alkoholi- ja uimastiprobleemidega inimesed saavad ravist ja hoolekandeteenustest märkimisväärset kasu, levib Eestis kohalike omavalitsuste juhtide ja elanike seas sageli endiselt NIMBY (ingl *Not in My Backyard*) mentaliteet, kui jutuks tuleb selliste teenuste osutamine nende kogukonnas¹⁶. Tugevat vastuseisu vaimse tervise ja sõltuvusprobleemidega inimeste rehabilitatsiooniasutuste või füüsilise või vaimse puudega inimestele mõeldud tugiteenustega elamispindade suhtes põhjustavad sageli inimeste põhjendamatud hirmud, kuigi selliste hirmude taga olevatele väidetele pole tõendusmaterjali leitud enam kui 40 aasta vältel¹⁷. **Vaimse tervise poliitika ja sekkumiste arendamine peab olema suunatud sotsiaalset kaasatust toetavale lähenemisviisile, edendades vaimset tervist ning soodustades inimeste kogukonnas osalemist ja sidusust. Ühiskonnas NIMBY mentaliteedi vähendamiseks sihitatud kommunikatsiooni toel tuleb tõsta elanikkonna valdkonnaalast teadlikkust. Arvesse tuleb võtta ka elanikkonna kasvavat kultuurilist mitmekesisust ning soodustada positiivsete ühiskondlike hoiakute kujunemist nii kultuurilistesse erinevustesse kui ka erivajadustega inimestesse.**

Sotsiaalkaitsesüsteemi edukuse võti on suuresti inimeste teadlikkuse tõstmisel oma õigustest ja olemasolevatest abisaamise võimalustest, ning seda terve elukaare vältel. Erinevate valdkondade puhul on räägitud inimeste madalast teadlikkusest oma õiguste ja abisaamise osas. Sama kinnitas ka Praxise läbiviidud Lapse õiguste ja vanemluse uuring 2018¹⁸, mille kohaselt 52% lapsevanematest ei tea, kuhu abi saamiseks pöörduda, 26% ei ole sõandanud abi küsida. Kusjuures kõige enam vajavad laste kasvatamisel abi ja nõu noored emad vanuses 18-24. **Seega on vajalik sotsiaalsüsteemi ja teenuste tervikuna laiem kommunikeerimine (sh vene keeles, lapsesõbralikus versioonis, lihtsustatud versioonis), et oleks garanteeritud sihtgrupi suurem teadlikkus ja õiguste tagatus, ning muudatuste puhul ühetaoline mõistmine.** Väga oluline on ka igapäevaelu puudutavate seaduste ühetaolise mõistmise tagamine, sh laialdane teavitustöö nii eesti kui vene keeles.

II

Seirearuande 2020 osas juhib MTÜ Lastekaitse Liit tähelepanu alljärgnevale, kuid palub arvesse võtta meetmete tõhusamaks rakendamiseks, sh edasiste meetmete kavandamisel ka I peatükis toodut.

1) Väga oluline on rakendada olemasolevaid ja lisanduvaaid vahendeid tõhusalt ja sihistatult, arvestades mh koroonakriisi mõju ja kiirendades oluliselt käimasoleva perioodi elluviimist. MTÜ Lastekaitse Liit on seisukohal, et **riigi raha kasutamine peab olema inimkeskne,**

¹⁶Bugarszki, Z. (2017) *Nähtus „mitte minu tagahoovis” kogukonna arengu seisukohast*. Sotsiaalöö, 2018/erinumber.

Arvutivõrgus leitav: https://intra.tai.ee//images/prints/documents/153813499736_ST_eri_2018_web.pdf

¹⁷Dear, M. (1977). Impact of Mental Health Facilities Upon Property Values. *Community Mental Health Journal*, 13(2), 150–157

¹⁸ Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.praxis.ee/tood/lapse-oguste-ja-vanemluse-monitooring/>

õiglane, teadmistepõhine, tulemuslik ning läbipaistev. Euroopa Nõukogu inimõigustevolnik Nils Muižnieks rõhutas juba 2013. aastal Eestit külastades statistiliste andmete kogumise vajadust, kuna täpsem statistika annab tõepärase ülevaate sellest, millistes valdkondades vajab teenuste kvaliteet ja/või kättesaadavus parandamist. Tegelikku olukorda kajastav statistika võimaldab riigil senisest paremini poliitikate rakendamist ja mõjusust hinnata ning kohalikele omavalitsustele pandud ülesannete ja kohustuste täitmist jälgida. **Seega on oluline panna suuremat rõhku statistiliste andmete järjepideva kogumise vajadusele.**

Viimasel ajal erinevate spetsialistidega suhtlemisel on kõlama jäänud, et **kriisimeetmete raames omavalitsustele eraldatud summade puhul peaks olema suurem sihistus**, kuna toetus ei pruugi alati sellise üldistatuse taseme juures eesmärki saavutada. Eriti võttes arvesse, et elu omavalitsuses on tihti seotud valmistsüklitega.

2) Prioriteetse suuna 1 selgitustes on toodud, et piirangute tõttu on ka digitaalse kirjaoskuse koolituste läbiviimine olnud aeglasem, kuid sihttase saavutatakse. Peatükis I oli markeeritud uuringutest ilmnenu vajadus inimeste teadlikkuse tõstmisest oma õigustest ja olemasolevatest abisaamise võimalustest. Aprillis avaldatud RAKE uuringust „Alaealise õigusrikkuja kasutajateekonna ja kogemuse analüüs“¹⁹ selgus, et lapsevanematel on tihti vähenenud teadlikkus menetlusprotsessist ja -toimingute korraldusest, kuna digipädevused ja info otsimise oskused takistavad vanematel adekvaatse teabeni jõudmast. **Eelnev kinnitab taaskord kui oluline on digitaalse kirjaoskuse andmine kogu elukaare vältel, ning seetõttu on vaja sellesse erinevatel haridustasanditel ja täiendkoolitustega, aga ka ühiskondlike kamapaaniatega eesmärgipäraselt ja mitmekülgset panustada.**

3) Prioriteetse suuna 2 selgitustes on toodud, et laste hoolekandeteenuste arendamisse lisandus 2020. a ca 10 mln eurot ja väljamaksete osakaal on madal, kuid huvi ja vajadus tugiteenuste vastu on endiselt suur. 2023. a sihist on täidetud 86%. **Millest on tingitud vastuolu huvi ja vajaduse kõrge taseme ja madala väljamakste osakaalu vahel? Hoolekandeteenustel olevad lapsed on kõige haavatavamas positsioonis, seega peab nende toetamine olema riigi ja omavalitsuste kõrgendatud tähelepanu all.** Asendushooldussüsteemi arendamise vajalikkusele on juhtinud tähelepanu ka ÜRO Lapse Õiguste Komitee 2017. aastal tehtud lõppjäreluses Eesti teise kuni neljanda perioodilise aruande kohta²⁰ (lisatud käesolevale arvamusele).

4) Prioriteetse suuna 2 ja 3 selgitustes on toodud, et tõrjutusriskis noorte kaasamine on edukas. NEET noortele pakutavates tugiteenustes on osalenud noori 85% sihttasemest. Noortegarantii tugisüsteemi raames viidi 2020. a läbi kaks andmeregistrite seiret, mille käigus tuvastati 3138 NEET noort, et toetada nende tööturul osalemist ning parandada tööalaseid võimalusi erinevate teenuste pakkumise kaudu. Nendest 144 vajasis abi haridustee jätkamisel või töö leidmisel. Kumulatiivselt on noortegarantii tugisüsteemi kaudu abi saanud noori 364. Tekib küsimus kas sihttase on liiga madal? Kuidas muidu selgitada väidet, et kaasamine on edukas, kui 3138 tuvastatud NEET noorest ainult 4,5% (144 noort) vajab abi haridustee jätkamisel või töö leidmisel. Käesoleva aasta märtsi alguses avaldatud OECD raporti²¹ kohaselt on Eesti murekohaks noored, kes ei tööta ega õpi. Nende jaoks on olemas nn noortegarantii tugisüsteem,

¹⁹Arvutivõrgus kättesaadav:

https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/alaealise_oigusrikkuja_kasutajat_ekonna_ja_kogemuse_analuus_rak_2021.pdf

²⁰Lõppjärelused Eesti teise kuni neljanda perioodilise aruande kohta (2017). ÜRO Lapse Õiguste Komitee, Genf. Arvutivõrgus kättesaadav eestikeelsena: <http://www.sm.ee/et/lapse-ogused-ja-heaolu-0>

²¹ Loe lähemalt: <https://epl.delfi.ee/artikkel/92712957/kustunud-star-lahenduseta-omastehooldus-kehvad-oskused-oecd-uuris-estti-tooturu-kitsaskohti>

kuid kohalike omavalitsuste aktiivsus programmi rakendamisel on väga erinev, ning analüüsi kohaselt suisa pooled omavalitsustest seda vahendit ei kasuta. **Eelnevast tulenevalt on vaja välja selgitada, millest on tingitud omavalitsuste passiivsus noortegarantii tugisüsteemi kasutamisel, ning vajadusel kasutada selle efektiivsuse tõstmiseks toetavaid meetmeid. NEET-noorte probleeme on vaja käsitleda terviklikult, st riigil tagada ennetamisest, sekkumisest ja kompenseerivatest meetmetest koosnev kompleksne lähenemine. Lisaks ei saa unustada COVID-19 pandeemia mõjusid NEET noortele.**

5) Prioriteetse suuna 9 selgitustes on toodud, et lasteaia- ja lapsehoiukohtade järjekordade pikkus on viimase kahe aasta jooksul vähesel määral kasvanud (KOV küsitluse tulemusena 912). Kuigi meetme tegevuse 9.1.2 toetuse abil ning KOV investeeringute tulemusel on uute lasteaedade ehitusega antud suur panus suurema puudujäägi leevendamiseks, jääb osades omavalitsustes kiire rahvastiku kasvu tõttu kohti endiselt väheks. Eesti kuulub rahvastiku kasvu ja struktuuri poolest kõige problemaatilisemate Euroopa riikide rühma. Rahvastiku kriisi lahendamiseks peab tähelepanu pöörama kõigile aspektidele - sündimusele, tervishoiule, suremuse vähendamisele ja rändele. MTÜ Lastekaitse Liit rõhutab, et **ka sündimuse suurendamise puhul on vaja terviklikku lähenemist, kuna lastesaamist mõjutavad valdkonnad, nagu lastehoid, tulevaste emade ja isade toetamine, töö- ja pereelu ühildamine, regionaalne areng, elukeskkond. ÜRO lapse õiguste konventsiooni artikli 18 kohaselt peavad konventsioonis toodud õiguste tagamiseks ja edendamiseks osalisriigid osutama vanematele ja seaduslikele hooldajatele kasvatuskohustuste täitmisel asjakohast abi ja kindlustavad lastele mõeldud hooldusametuste, -institutsioonide ja -teenistuste arengut. Ka peretoetuste, teenuste ja vanemapuhkuste roheline raamatu (2015) kohaselt ei piisa sündimuse suurendamiseks üksikmeetmetest; muu maailma kogemuse ja analüüside kohaselt on perepoliitika valdkonnas sündimusele positiivne mõju töö- ja pereelu ühitamist soodustavatel meetmetel – vanemapuhkuste süsteemi piisaval paindlikkusel ja isade suuremal kaasatusel laste eest hoolitsemisesse, ning taskukohase lapsehoiuteenuse kättesaadavusel²². **Laste heaolule kui poliitika teemale tuleb läheneda komplekselt, kuna lapse heaolu moodustub ühiskonna toimimise eritasandite kontekstis.****

Igakülgsel koostööle lootma jäädes ning edaspidi jätkuvalt valmis protsessi panustama.

Lugupidamisega

(allkirjastatud digitaalselt)

Varje Ojala

MTÜ Lastekaitse Liit juhatuse liige

Helika Saar, helika.saar@lastekaitseliit.ee

²² Sama kinnitab EAPN (European Anti-Poverty Network) iseseisva ekspertgrupi poolt avaldati 2013 aastal raport *Investing in children: breaking the cycle of disadvantages*, mille kohaselt on Eestil: 1) vaja muuta sotsiaaltoetuste süsteem efektiivsemaks ja peretoetuste süsteem harmoniseerida ning muuta paindlikumaks, et parandada võimalusi pere- ja tööelu ühildamiseks; 2) rakendamaks paremini lapse – ja perepoliitikat, vaja suurendada efektiivsemat järelvalvet KOV'ides; 3) perede tugiteenuste arendamiseks vaja välja töötada veelgi spetsiifilisemad meetmed, uuesti määratleda riigi ja kohaliku omavalitsuste kohustused ja reorganiseerida rahastussüsteem, et parandada nende teenuste kvaliteeti ja kättesaadavust, mis peavad olema tagatud seaduse kohaselt. Eelnimetatud soovitusi on väga oluline arvestada ka tööealiste inimeste ja sellega seotud laste väljarände vähendamise saavutamiseks.